

Др Јелисавета Тодоровић
Ивана Кезуновић,
Др Снежана Стојиљковић
Филозофски факултет
Ниш

UDK-37.081.1
Изворни научни рад
НВ.LVIII 3.2009.
Примљен: 26. V 2009.

УЛОГА ПОРОДИЧНИХ ОКУПЉАЊА У ФОРМИРАЊУ ПОТПОРНИХ СИСТЕМА ЛИЧНОСТИ АДОЛЕСЦЕНАТА

Базични ослонци личности почињу да се развијају у раном детињству и мењају се и прилагођавају током целог живота. То су универзалне и трајне структуралне карактеристике личности. Елементи потпорног система представљају развојно формиране системе психолошких функција и стања. То су: телесност (примарни базични ослонац); социјална матрица – припадање, такође примарни базични ослонац; мишљење, говор, вештине и умећа, секундарни базични ослонац; и систем уверења, вера, нада, сврха, терцијални проактивни базични ослонац. Проблем од кога смо пошли у истраживању је како ритуали у породици везани за активности као нпр. заједнички оброци (доручак, ручак, вечера), шетње, разговори о проблемима и пословима породице, сусрети са родбином по оцу или мајци, сусрети с породичним пријатељима и познаницима, рад на кућним пословима и сл. могу допринети формирању базичних ослонаца личности адолесцената. Милосављевић (2002) је бројним истраживањима дошао до закључка да савремена урбана породица, као социјално-психолошки интеракцијски круг, има позитивне ефекте на понашање младих сразмерно својој свакодневној окупљености, тј уколико је успостављено заједничко време и простор за све њене чланове. У савременом друштву у транзицији професионално ангажовање родитеља, образовни систем и његов тренд развоја често не иду наруку породичним окупљањима и кохезивности. Резултати истраживања биће интерпретирани са становишта значаја ове димензије породичног живота на формирање потпорних система личности.

Кључне речи: базични ослонци личности, породица, окупљање, адолесценција.

THE ROLE OF FAMILY GATHERINGS IN THE FORMATION OF PERSONALITY SUPPORT SYSTEMS IN ADLOESCENTS

Abstract *The basic supports of personality start to develop in early childhood and they change and make adjustments throughout the life span. These are universal and structural characteristics of personality. The elements of the supporting system are the developmentally formed systems of psychological functions and states. These include: physical body (prime basic support); social matrix - belonging (also prime basic support); thinking, speech, skills and knowledge (secondary basic support); attitudes, religion, hope, purpose (tertiary proactive basic support). In our research we started with a question how the family rituals, as for example, meal activities (breakfast, lunch, dinner), walks, conversation about problems and other family matters, gatherings with wider family members and friends, house chores and the like can contribute to the formation of the basic supports of personality in adolescents. In his numerous researches, Milosavljević (2002) came to a conclusion that modern urban family, as a socio-psycho-*

logical circle, has positive effects on the behaviour of the young which are proportional to the levels of daily gatherings of its members, i.e. if the family has the established times and place for all members to get together. In our modern society in transition, professional engagement of parents, the education system and the trend of its development are sometimes detrimental to family gatherings and cohesion. The results of the research will be interpreted from the point of view of the importance of this dimension of family life for the formation of the support systems of personality.

Keywords: *basic supports of personality, family, gathering, adolescence.*

РОЛЬ СЕМЕЙНЫХ СБОРОВ В ФОРМИРОВАНИИ ОПОРНОЙ СИСТЕМЫ ЛИЧНОСТИ ПОДРОСТКА

Резюме *Базисные опоры личности начинают развиваться в раннем детстве и модифицируются и приспособляются всю жизнь. Это универсальные и постоянные структурные характеристики личности. Опорная система представляет собой систему психологических функций и состояний, которые формируются в процессе развития, а именно телесность (первичная базисная опора); социальная матрица - принадлежность, также первичная базисная опора; мышление, речь, умения, вторичная базисная опора; система убеждений, вера, надежда, назначение, третья проактивная базисная опора. В данной работе исследуется, каким способом семейные ритуалы такие как совместная еда (завтрак, обед, ужин), прогулки, разговоры о проблемах, встречи с родственниками, встречи с друзьями и знакомыми, совместная работа в доме и др., могут способствовать формированию базисной опоры личности подростка. Милосавлевич (2002) в своих многочисленных исследованиях пришел к выводу, что современная городская семья, как социально-психологическая взаимодействующая среда, имеет положительный эффект на поведение молодых в зависимости от того, сколько времени члены семьи ежедневно проводят вместе. В современном обществе в транзисии профессиональная деятельность родителей и образовательная система часто затрудняют сбор и сплоченность членов семьи. Результаты данного исследования будут рассмотрены с точки зрения влияния семейной жизни на формирование опорной системы личности.*

Ключевые слова: *базисные опоры личности, семья, сборы, подростковый возраст.*

Увод

У савременом развијеном друштву све се мање истиче економска функција породице, док су међуљудски односи чланова породице, њихови начини комуникације и циљеви, у првом плану. Савремену моногамну породицу карактерише задовољење значајних психолошких потреба, као што су афилијативне потребе, потребе за личном афирмацијом и важношћу, потреба за афективном везаношћу (Роџ, 1994). Породица пружа могућност да се задовоље и потребе за зависношћу, доминацијом и сигурношћу.

Штајнберг (Steinberg, 1993, према: Милосављевић, 2002) сматра да се драматичне промене у породици у савременом друштву манифестују као: пораст броја развода, пораст броја непотпуних породица (породица с једним родитељем) и пораст стопе запослености жена. Распрострањено је схватање да запосленост мајке негативно утиче на развој деце. Мајка је мање присутна у кући, па је и интеракција с децом, као и емотивна и интелектуална стимулација сиромашнија.

Истраживања све више потврђују да се сама чињеница да је мајка запослена не јавља као негативан фактор, већ то зависи од читавог сплета околности као, на пример, од врсте посла који мајка ради и њеног става према раду, од њене преоптерећености, од помоћи коју добија од осталих чланова, а нарочито од мужа у подизању деце итд. (Голубовић, 1981, према: Капор-Стануловић, 1985). У данашњој нуклеарној породици, у време битно измењених улога оба родитеља, поготову у сасвим младим браковима, отац је све чешће укључен у процес подизања детета. Својим начином неге, комуникацијом, ставовима, отац с дететом развија свој сопствени сигнални систем превербалног комуницирања, који дете постепено почиње да разликује од мајчиног. Својим активностима отац игра значајну улогу и у формирању дететовог базичног осећања сигурности или несигурности. Посредно или непосредно, учествује у осамостаљивању и одвајању детета, у раном формирању и ЈА и НАД-ЈА, преко раних идентификација са његовим вербализованим и невербализованим забранама, тј понашањем у целини (Кондић и Левков, 1992).

Теоријски концепт индекса СОПУС

Досадашњи друштвени развој није много нарушио место породице у животу појединца, нити је продуковао институцију која би била адекватна замена за породицу. Зато су важна истраживања која доприносе разумевању позиције појединца у породици и породице у друштву. Један аспект тих истраживања темељи се на теоријском концепту индекса СОПУС. *Теоријски концепт индекса СОПУС (индекса свакодневне окупљености породице урбане средине) полази од постулата да савремена породица урбане средине као социјално-психолошки интеракцијски круг има ефекте на понашање младих (адолесцената) сразмерно својој свакодневној окупљености (Милосављевић, 2002).*

Термин “социјално-психолошки интеракцијски круг” одређује се као процес узајамних социјалних односа који се темеље на срдачности, топлини, привржености, толеранцији, узајамном уважавању и сличним или заједничким циљевима у погледу темељних вредности живота и рада. Такве процесе могу имати групе као што су, на пример, породица, пријатељске

групе и сл. Социјално-интеракцијски круг се огледа у већини породица као заједничко породично време, односно као учесталост очекиваних уобичајених активности у потпуној породици (породица у којој су присутна оба биолошка родитеља) као што су нпр. заједнички:

- оброци (доручак, ручак, вечера),
- шетње,
- разговори о проблемима и пословима породице,
- сусрети с родбином по оцу или мајци,
- сусрети с породичним пријатељима и познаницима,
- рад на кућним пословима и сл.

Те активности су претпоставка квалитета интеракције и оне својом динамиком смањују психолошке корелате алијенације, посебно осећање усамљености и анксиозности. Оне представљају интегративни фактор у социјализацији младих. Уколико породица функционише као социјално-психолошки интеракцијски круг, онда је могуће очекивати његове позитивне ефекте на понашање адолесцената.

Резултати истраживања показују да је индекс СОПУС (Милосављевић, 2002) у статистички значајној позитивној корелацији с одређеним видовима понашања појединаца и породице у целини као што су: социјално прихватљива понашања, родитељска контрола, родитељска инструментална комуникација, а у негативној корелацији са понашањима адолесцената и/или родитеља, као што су: адолесцентска деидеализација родитеља, самоодбацивање адолесцената, родитељска негација идентитета адолесцената, токсикоманско искуство адолесцената, лоша атмосфера у породици. То би значило да што је индекс СОПУС мањи, биће већа адолесцентска деидеализација родитеља, чешће је токсикоманско искуство код адолесцената, већа је родитељска негација идентитета адолесцената, већи доживљај адолесцентске самоодбачености, лошија атмосфера у породици.

Конкретно, у испитивању деидеализације родитеља и свакодневне окупљености породице адолесцената (Милосављевић, 1991) нађено је да је индекс СОПУС у негативној корелацији с деидеализацијом родитеља, да ћерке више од синова деидеализују родитеље и да се индекс СОПУС може узимати као брана деидеализације родитеља, како од синова тако и ћерки.

Такође је испитивана релација индекса СОПУС и дистрибуције родитељске љубави у породици (Милосављевић, 2002), али није нађена статистички значајна корелација. Непостојање статистички значајне корелације може се објаснити претпоставком да је адолесцентска склоност доживљавању дефицита родитељске љубави веома изражена и није у тесној вези с индексом СОПУС. С друге стране, постоји статистички значајна

позитивна корелација између лоше дистрибуције љубави и деидеализације родитеља, негације идентитета адолесцената, доживљаја самоодбачености и лоше социјално-психолошке атмосфере у породици.

Оно што до сада није истраживано, а може указати на још значајнији допринос свакодневних породичних окупљања, јесте проучавање базичних ослонаца личности као развојних потпорних система који чине основу развоја и који су под директним утицајем интеракција у најближем социјалном окружењу, пре свега породици.

Базични ослонци личности

Психолошки потпорни систем је научна конструкција која служи као објашњење развоја и функционисања личности и понашања. Овај концепт је настао као резултат проучавања постфројдовских психотерапија (Бергер, 2002). Издвајају се четири аспекта или сегмента личности као посебно значајна са становишта испољавања поремећаја и терапијског деловања. То су *тело и припадање, мишљење и вера, сврха, нада*. Ова четири сегмента су протумачена као окоснице структуре личности, под називом *базични ослонци личности (БОЛ)*. Базични ослонци личности представљају посебну категорију психолошких својстава. Они се не могу поистоветити с мотивима, цртама, инстанцама или его стањима јер поседују специфичне развојне, структуралне, функционалне и системске одлике. Према дефиницији Бергера, БОЛ су развојно формиран системи психолошких функција и стања, који су настали под утицајем посебних организатора, којих има четири: а) човекова *телесност*, б) социјална матрица, ц) мишљење, говор, вештина и умеће и д) семантичко вредносно прожимање и систем уверења. Ове четири универзалне одлике људског живота се спајају и чине *психолошки потпорни систем (ППС)*. Психолошки потпорни систем је универзална, трајна, структурална карактеристика личности, услов без којег не може да се формира и одржи личност. Он представља психолошку средину, различиту од друштвене средине, коју свако сам гради, попуњава, мења и носи са собом, јер без ње не може опстати. Потпорни систем се формира у раном детињству, а наставља да се развија и мења током целог живота.

Психолошки потпорни систем, односно базични ослонци личности, формира се од тренутка рођења и развија се по етапама и по одређеном редоследу. Први по редоследу активирања је базични ослонац тело (БОЛ/Т) који се развија у интеракцији с улогом и функцијом негујуће особе са којом успоставља везу примарног припадања (БОЛ/П). Ова два базична ослонца чине примарну структуру психолошког потпорног система, одн. они заједно чине примарну дијаду. Овај пар се формира и развија у тесној интеракцији са тенденцијом пораста диференцијације и аутономије. У следећој развојној

етапи долази до формирања базичног ослонаца мишљење (БОЛ/М). Основна функција овог базичног ослонаца је испитивање реалности организма, окружења и њихове повезаности, како актуелне реалности, тако и прошле и антиципиране. Тенденција раста се, такође, манифестује диференцијацијом и аутономијом. Мишљење је секундарни базични ослонац. Терцијални проактивни базични ослонац вера, нада, сврха (БОЛ/ВНС или скраћено БОЛ/С) развија се последњи, разликује се од осталих јер настаје из делова претходна три базична ослонаца и зато је композитне природе, функционише као њихова интегративна веза.

За разлику од теорија црта, овај модел не објашњава разлике међу људима у погледу основних психолошких својстава статичним факторима. Бавећи се првенствено универзалним особинама организације психичких функција, модел је отворен за развојне промене и за утицај биографије. Индивидуалне разлике у функционисању потпорног система и базичних ослонаца потичу управо од биографских специфичности. То значи да су базични ослонци великим делом формирано животним искуствима.

Адекватни базични ослонци и потпорни систем представљају битан услов за рационално мишљење, друштвено прилагођавање и сврсисходно делање. Међутим, ако наступи животна или акцидентална криза, доћи ће до промена у свим или у неким базичним ослонцима личности, у смислу поремећеног и неадекватног функционисања. Модел у таквим случајевима може да буде од помоћи у локализацији поремећаја.

Проблем и значај истраживања

С обзиром на то да базични ослонци личности (тело, припадање, мишљење, вера, сврха, нада) почињу да се развијају у раном детињству, када и породица има највећи значај и утицај на дете како у погледу његовог телесног, тако и психичког (осећајног, интелектуалног и социјалног) развоја, у овом истраживању биће испитано како је породични контекст, то јест, породична окупљања при којима би требало да буду присутна и деца, то јест, адолесценти, повезан са формирањем инстанци личности детета.

Проблем овог истраживања би био: испитати да ли постоји повезаност између породичних окупљања и базичних ослонаца личности ученика средњих школа. Ово истраживање треба да покаже који се базични ослонац личности највише развија приликом породичних окупљања. У ствари, треба да покаже улогу једног значајног аспекта породичног живота, кохезивности, на формирање базичних ослонаца личности адолесцената. Кохезивност Расел (Руссел, 1979, према: Вуков-Голднер, 1988) дефинише као емоционалну, интелектуалну и физичку блискост чланова породице.

Инструменти коришћени у истраживању

Упитник СОПУС-БМ-99-2002 Бранка Милосављевића, **Упитник свакодневне окупљености породице урбане средине**. Скала СОПУС мери свакодневну окупљеност породице урбане средине кроз учешће у заједничким: оброцима, разговорима, шетњама, посетама родбине и пријатеља, раду итд. Садржи 10 ајтема Ликертовог типа. Поузданост скала за мерење индекса СОПУС проверавана је у више испитивања, у којима је Алфа Цронбацх коефицијент поузданости у распону од 0.81 до 0.89.

Упитник БОЛ/ТПМС Јосипа Бергера и Петра Костића (2002), **Упитник базичних ослонаца личности / тело, припадање, мишљење, вера, нада, сврха**. Упитник БОЛ/ТПМС је модификована форма претходне форме БОЛ/4/4.

Узорак

Истраживање је спроведено крајем априла и почетком маја месеца 2007. године, на узорку 250 ученика II разреда четири средње школе у Крушевцу. Одбацивањем упитника који нису били валидно попуњени, формиран је узорак од 217 испитаника (N=217) који су уредно попунили своје упитнике. Од 217 испитаника, 110 испитаника је било женског и 107 мушког пола, старости 16 и 17 година.

Табела 1. Структура узорка према врсти средње школе

Школа	f	%
Медицинска	57	26,3
Гимназија	60	27,6
Грађевинска	54	24,9
Електротехничка	46	21,2
Тотал	217	100,0

Табела 1. показује да највећи проценат испитаника чине ученици Гимназије (27,6%), затим ученици средње Медицинске школе (26,3%), па ученици Грађевинске школе (24,9%) и на крају ученици Електротехничке школе (21,2%).

Највећи број испитаника потиче из породица које броје четири члана – 99 (45,6%), на другом месту су петочлане породице – 54 (24,9%), па затим следе шесточлане породице – 32 (14,7%), па трочлане породице – 16 (7,4%). У узорку је било 12 породица које имају по седам чланова (5,5%), две породице са по два члана (0,9%) и по једна породица са осам (0,5%) и девет чланова

(0,5%). Образовни ниво родитеља испитиваних адолесцената приказан је у табели 2.

Табела 2. образовање родитеља испитаника

Образовање родитеља		Мајка	Отац
Основно	f	23	14
	%	10,6%	6,5%
Средње	f	122	129
	%	56,2%	59,4%
Више	f	35	38
	%	16,1%	17,5%
Високо	f	37	36
	%	17,1%	16,6%
Тотал		217 100,0%	217 100,0%

Као што се види из табеле, највећи проценат мајки и очеве испитаника има завршену средњу школу (мајке=56,2%; очеви=59,4%). Најмање је било родитеља само са завршеном основном школом (мајке=10,6%, очеви=6,5%). Средњошколци у испитиваном узорку имају претежно родитеље са средњом стручном спремом и потичу из четворочланих породица.

Резултати истраживања

У табелама које следе прво су дати подаци добијени на испитиваном узорку за базичне ослонце личности, као и подаци из приручника за нормативни узорак. Испитаници у нормативном узорку су старијег узраста од испитаника у овом истраживању. Очигледно је да наши испитаници имају на свим базичним ослонцима више вредности.

Табела 3. Основни статистици нормативног и испитиваног узорка на БОЛ димензијама

Испитивани узорак				
БОЛ	AS	SD	Min.	Max.
Тело	93.27	12.246	51	120
Припадање	98.41	10.088	56	119
Мишљење	92.05	9.823	60	114
VNS	96.59	10.598	55	121

Нормативни узорак				
БОЛ	AS	SD	Min.	Max.
Тело	74.53	6.762	52	105
Припадање	79.52	5.247	54	99
Мишљење	86.62	6.317	59	109
VNS	84.90	6.899	57	115

Овако велике разлике у просечним вредностима и стандардним одступањима указују пре свега на то да су резултати далеко варијабилнији код средњошколаца него на нормативном узорку. То значи да на испитиваном узорку базични ослонци као биполарне димензије чешће осцилују у вредностима, и то од највиших до најнижих вредности. Испитаници у погледу базичног ослонца *тело* на једној страни чешће испољавају слабост, немоћ или беспомоћност, а на другој страни снагу, свемоћ или грандиозност у односу на нормативни узорак код кога је распон година ипак већи и износи од 14 до 27 година (Бергер, Костић, 2002).

Базични ослонац *припадање*, као општа социјална биполарна димензија, повезује два екстрема: изолованост и симбиотичност (Бергер, 2002). У првом случају, интерперсоналне односе особе одликује невезивање за друге и задржавање односа дистанце или одбацивања. У другом случају, интерперсоналне односе особе одликују пренаглашено везивање и стварање веза с одликама губитка аутономије у психолошком значењу. Ова два својства нису увек негативна јер означавају способност особе да се одвоји или интензивно везује онда када је то за њу прихватљиво. На узрасту 16 и 17 година процес индивидуализације (прво диференцијација, а затим практиковање независности) води емоционалном удаљавању од родитеља и приближавању вршњачкој групи, које је често претерано и пренаглашено, али неопходно у процесу стицања емоционалне независности у односу на родитеље (Josselson, према: Тодоровић, 2005а). Када се осећање одвојености сасвим оформи, може се јавити страх од новостечене независности и потпуног губитка релације с родитељима. Тада адолесценти постају свесни зависних потреба према родитељима. Поново долази до зближавања и односа блиских особа који се заснива на добровољној сарадњи и то је последња фаза процеса индивидуализације, зближавање.

Мишљење је у оквиру модела базичних ослонца личности схваћено као конструкт који обухвата све функције мишљења: интелигенцију и посебне способности, осете, опажања, памћења, суђења, уопштавања и планирања, али и критичност, интуицију, фантазију и креативност (Бергер, 2002). Када говоримо о мишљењу, морамо узети у обзир све наведене

функције. Базични ослонац *мишљење* је конципиран као низ индивидуалних разлика које се распоређују између два негативна екстрема. Један екстрем чини искључивање или неадекватно, погрешно мишљење. Други екстрем је интелектуализација и пренаглашавање мишљења. Испитивани средњошколци показују више вредности на базичном ослонцу *мишљење* него испитаници у нормативном узорку, али су разлике на овом базичном ослонцу ипак знатно мање него када су у питању остали базични ослонци. У осцилацијама у мишљењу су мањи екстреми него у осталим испитиваним ослонцима.

Последњи базични ослонац личности *вера, нада и сврх*, или заједничким именом проактивност, јесте сложен конструкт који настаје синтезом сегмената остала три базична ослонца. Овај базични ослонац омогућава осмишљавање, разумевање и тумачење смисла и разликује се од хомогеног садржаја осталих ослонаца. И овде постоје два екстрема: полази од фатализма и пење се до фанатизма. Минимални резултати који се добијају у вези са овим базичним ослонцем личности означавају деморализацију, препуштање мрачним расположењима, безнадежност, отуђеност и бесперспективност. Максимални резултати указују на супротне тенденције од претходно наведених (Бергер, 2002). Добијени резултати сугеришу да су осцилације између екстремних вредности чешће код испитиваних средњошколаца, него код нормативног узорка. Осим тога, пошто су просечне вредности више, то говори о позитивнијем доживљају свога тела, квалитета припадања, способности мишљења и оптимизму, који су на страни шеснаестогодишњака испитиваних у истраживању.

Овакви резултати изгледају разумљиво ако знамо да одражавају праву слику овог периода у одрастању и сазревању, где се често из једне крајности склизне у другу. Тренутна свемоћ, снага и крепкост већ и наредном тренутку могу се окренути у нешто сасвим супротно; независност и неконформизам у односу на одрасле, пре свега родитеље, када су у питању вршњаци обрће се у супротност, конформизам и некритичко прихватање. Вера у будућност је прожета идеализацијама, па су и разочарања теже подношљива и воде у безнађе и очајање. Све то води нестабилној слици о себи и променама у самовредновању, које збуњују и адолесцента и његове родитеље (Тодоровић, 2005б). Интеграција противречних аспеката слике о себи је још незавршена на испитиваном узорку. Најчешће тек након 16. године противречности у представи о себи не изазивају конфликт, јер су компоненте идентитета чвршће структуре и уређеније хијерархијски и вредносно (Harter и Bresnick, 1989, према: Опачић, 1995).

У следећој табели приказане су аритметичке средине и стандардне девијације базичних ослонаца личности код младића и девојака, ученика средњих школа.

Табела 4. Просечне вредности и стандардна одступања на базичним ослонцима личности младића (М) и девојака (Ж)

БОЛ	Пол	N	AS	SD	t-тест	Знач.
Тело	м	107	98.36	9.934	6.612	0.000
	ж	110	88.32	12.289		
Припадање	м	107	98.27	10.258	-0.200	0.842
	ж	110	98.55	9.965		
Мишљење	м	107	92.70	9.392	0.962	0.337
	ж	110	91.42	10.228		
ВНС	м	107	97.37	9.769	1.081	0.281
	ж	110	95.82	11.339		

На нормативном узорку није било значајних полних разлика. Оно што примећујемо из табеле 5. јесте да скоро на свим базичним ослонцима младићи имају више просечне вредности од девојака, осим на базичном ослонцу припадање, који је и код младића и код девојака скоро подједнако изражен. Значајне су само разлике на базичном ослонцу тело што се види из табеле. Добијена разлика на базичном ослонцу тело у корист младића је разумљива, ако имамо у виду јачање мускулатуре и развој мишићне масе код њих на узрасту од 14. до 16. године и надаље (Капор-Стануловић 1988, Адамс, 2000).

Сада ћемо приказати аритметичке средине и стандардно одступање за скалу СОПУС Скала СОПУС, којом овде меримо степен породичних окупљања, садржи два фактора, на основу којих је и рађена корелација са БОЛ димензијама. То су: фактор одржања социјално-интеракцијског круга језгровне (нуклеарне) породице (F1) и фактор одржања социјално-интеракцијског круга језгровне породице у контакту са широм друштвеном заједницом (F2).

Табела 5. Основни статистици испитиваног узорка за факторе F1 и F2 на скали СОПУС

СОПУС	N	Min.	Max.	AS	SD
Ф1	217	6	29	19.27	5.059
Ф2	217	4	20	12.94	3.805

Адолесценти живе у породицама које имају, према категоризацији индекса СОПУС (Милосављевић, 2002, стр. 90), незнатну свакодневну окупљеност (1-2 пута у седмици). Овај резултат може бити показатељ специфичности породичног окружења испитиваних средњошколаца у

Крушевцу или, пак, специфичности везаних за развојне карактеристике узраста на коме су испитаници, када је наглашена потреба за самосталношћу и одвајањем од породице. Родитељи често и сами пролазе кроз неку врсту партнерске кризе или су окупирани бригом о старијој генерацији, пошто се неретко животни циклус породице са адолесцентом поклапа с бригом о болесним и остарелим члановима породице порекла родитеља (Милојковић, Срна, Мићовић 1997).

Основна хипотеза истраживања била је да *постоји значајна повезаност између породичних окупљања и појединих базичних ослонаца личности средњошколаца*. Повезаност је испитана Пирсоновим коефицијентом корелације.

Табела 6. Повезаност базичних ослонаца личности и породичних окупљања средњошколаца

БОЛ димензије		СОПУС_I (F1)	СОПУС_II (F2)
Тело	г значајност	0.315 0.000	0.240 0.000
Припадање	г значајност	0.307 0.000	0.273 0.000
Мишљење	г значајност	0.304 0.000	0.331 0.000
ВНС	г значајност	0.306 0.000	0.204 0.002

Наша основна хипотеза је потврђена. Постоји статистички значајна, средња позитивна корелација између оба фактора СОПУС и свих базичних ослонаца личности. Оно што примећујемо из табеле 6. јесте да су скоро сви базични ослонци у већој корелацији са фактором један, осим мишљења, које је у већој корелацији са фактором два, и то је уједно највећа корелација међу свим димензијама ове две скале.

Закључак

На основу добијених података да постоји статистички значајна повезаност између породичних окупљања и базичних ослонаца личности (тело, припадање, мишљење, вера, нада, сврха) ученика из нашег узорка потврдили смо полазну претпоставку. Кохезивност и породична окупљања заиста доприносе бољем развоју испитиваних структура личности адоле-сцената. Што су чешћа породична окупљања, то је и развој базичних ослонаца повољнији. Све добијене корелације су позитивне и на високом

нивоу значајности. Највеће су нађене између тела као базичног ослонца и првог фактора индекса СОПУС и између мишљења као базичног ослонца и другог фактора индекса СОПУС. Ако анализирамо ајтеме индекса СОПУС за први фактор, запазићемо да се три питања од укупно шест односе на окупљања око оброка. Значи половина укупног броја ајтема који припадају овом фактору односи се на заједничко обедовање. Брига о телесним потребама чланова породице и ритуално обедовање јесу у тесној вези са самоперцепцијом стања крепкости, свежине и здравља. С друге стране, породице које су отворене за комуникацију и сусрете и ван уског породичног круга добијају и значајне подстицаје за развој социјалних и интелектуалних вештина. То су разлози зашто је управо II фактор индекса СОПУС у највишој корелацији са мишљењем као базичним ослонцем. Дакле, закључујемо да развоју базичног ослонца *тело* значајно доприносе блиски односи и контакти с нуклеарном породицом, док развоју базичног ослонца *мишљење* више доприносе контакти са ширим социјалним кругом.

Повезаности базичних ослонаца и породичних окупљања јесу значајне, али очигледно постоји још низ фактора, пре свега биолошких, урођених карактеристика телесне конституције и темперамента, који доприносе доживљају тела и адаптацији на социјалну средину. Постоје и фактори ван породичног круга који могу доприносити развоју базичних ослонаца, а то управо у адолесценцији долази до изражаја кроз дружење са вршњацима, школске активности, ваннаставна интересовања.

Породична окупљања доприносе развоју свих базичних ослонаца приближно једнако, тако да остаје отворено питање да ли су неки аспекти породичног живота који нису овом приликом испитивани такође значајни за психолошки потпорни систем. Ипак су породична окупљања само један сегмент породичног живота. Поставља се питање какав је квалитет емоционалне размене, доследност у васпитним поступцима, узајамна сарадња и подршка унутар породице. У табели 5. подаци указују на незнатну породичну окупљеност, али то не значи да остали веома важни аспекти породичног живота нису заступљени на задовољавајући начин.

Породична окупљања представљају део породичних ритуала, који су веома значајни за функционисање породице (Милојковић, Срна, Мићовић, 1997), али у адолесценцији флексибилност у породичним односима представља показатељ функционалности. Адолесценти који све више времена у овом развојном периоду проводе са родитељима, пре свега мајком, најчешће имају проблема у адаптацији на вршњачку групу.

Други фактор којим је обухваћен контакт са широм друштвеном заједницом такође битно доприноси јачању психолошког потпорног система, мада су корелације претежно ниске. Највиша корелација је са мишљењем.

Да би се мишљење више развијало, потребна је богатија стимулација, различити извори информација, које шири породични круг подстиче. Сусрети с рођацима, дружења, заједнички излети и летовања обогаћују комуникацију и стимулишу развој. Породице које су затворене и изоловане од шире заједнице не делују подстицајно и могу бити бремените различитим проблемима, који доводе до недостатка поверења и интересовања према социјалном окружењу (Срна, 1997). Дружење са рођацима и пријатељима јесте својеврсни знак функционалних породичних односа, а функционалне породице вишеструко подстичу развој својих чланова.

Најважнији закључак овог рада је да породица и породична окупљања имају заиста важну улогу у формирању и развоју базичних ослонаца личности адолесцената, као уосталом и у развоју личности појединца уопште. У породици, условима породичног живота и у понашању родитеља, налазе се објашњења за различите форме прилагођавања детета и адолесцената. Друштвене промене се преламају кроз породичне интеракције и остављају последице како на породичне односе, тако и на формирање личности адолесцената. Породична окупљања, породични ритуали уопште, представљају неку врсту показатеља функционалности породице, па самим тим погодују формирању психолошких потпорних система.

Напомена: Овај рад је настао у оквиру пројекта 149062Д “Усклађивање улога на послу и у породици”, који финансира Министарство за науку и технолошки развој Србије

Литература

- Adams, G. (2000): *Adolescent Development*, The Essential readings, Blackwell Publishers.
- Бергер, Ј. (2002): *Психолошки потпорни систем, модел базичних ослонаца личности*, Београд, Центар за примењену психологију.
- Бергер, Ј. и Костић, П. (2002): *Базични ослонци личности и психолошки потпорни систем, концепт, провера, упитник и мерење – Упитник БОЛ/ТПМС*, Београд, Центар за примењену психологију.
- Капор-Стануловић, Н. (1988): *На путу ка одраслости*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.
- Кондић, К. и Левков, Љ. (1992): *Првих десет година, развојни и психоаналитичко-развојни приступ*, Београд, Центар за примењену психологију, Друштва психолога Србије.
- Милојковић, М., Срна, Ј. и Р. Мићовић (1997): *Породична терапија*, Београд, Центар за брак и породицу.
- Милосављевић, Б. (2002): *Породица и млади, социјално-психолошка истраживања*, Бања Лука, Филозофски факултет.
- Милосављевић, Б. (1991): Деидеализација родитеља и свакодневна окупљеност породице адолесцената, *Психологија*, Вол. 24, бр. 1-2, стр. 87-92.

- Опачић, Г. (1995): *Личност у социјалном огледалу*, Београд, Институт за педагошка истраживања.
- Рот, Н. (1994): *Основи социјалне психологије*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.
- Срна, Ј. (1997): *Нормално и патолошко у адолесцентној породици, Адолесценција, револуција и еволуција у развоју*, Зборник радова КБЦ “Др Драгиша Мишовић”, Београд, стр. 89-99.
- Тодоровић, Ј. (2005а): *Васпитни стилови родитеља и самопоштовање адолесцената*, Ниш, Просвета.
- Тодоровић, Ј. (2005б): *Породични чиниоци стабилности самопоштовања адолесцената*, *Зборник Института за педагошка истраживања*, број 1, вол 37, 2005. стр. 88-106.
- Вуков-Голднер, М. (1988): *Породица у кризи*, Београд-Загреб, Медицинска књига.

Подаци о ауторима:

Др Јелисавета Тодоровић, доцент на Филозофском факултету у Нишу, Департман за психологију, уџа научна област психологија, поље интересовања, адолесценција, породица, васпитни стилови, самопоштовање
e-mail: jelisaveta@filfak.ni.ac.rs

Др Снежана Стојиљковић, ванредни професор на Филозофском факултету у Нишу, Департман за психологију, уџа научна област психологија, поље интересовања личност, морал, перфекционизам, индивидуалне разлике
e-mail: snezas@filfak.ni.ac.rs

Ивана Кезуновић, дипломирани психолог, запослена као сарадник на Високој школи струковних студија за образовање васпитача, Крушевац
e-mail: ivanakezunovic@yahoo.com